

شورای امنیت سازمان ملل متحد:

وقت

و

تحول در نحوه کاربرد آن

ألف

دکتر رضا بی زاده

دانشیار دانشکده روابط بین الملل و زرت امور خارجه

ارسلان جمشیدی

کارشناس ارشد دیپلماسی و سازمان های بین المللی

نشر میزان

سرشناسه : موسی زاده، رضا، ۱۳۳۹ -
 عنوان و نام پدیدآور : شورای امنیت سازمان ملل متحد: وتو و تحول در
 نحوه کاربرد آن / رضا موسی زاده، ارسلان جمشیدی
 مشخصات نشر : تهران: نشر میزان، ۱۳۹۳
 مشخصات ظاهری : ۲۸۸ ص.
 فروست : علوم اجتماعی: ۷۳۳
 شابک : 978-964-511-532-4
 وضعیت فهرست نویسی : فیپا
 موضوع : سازمان ملل متحد. شورای امنیت -- وتو
 موضوع : سازمان ملل متحد. شورای امنیت -- رأی گیری
 موضوع : سازمان ملل متحد. شورای امنیت -- قوانین و رویه ها
 شفا: ۷۳۳
 ردیف ملی : ۹۸/۳۳۵۱ K
 ردیف دیجیتال : ۳۴۲/۰۶
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۲۲۲۰۷

هرگونه تکثیر (اعم از چاپ، سی دی، ایل الکترونیکی و...) از این اثر بدون اخذ مجوز
 از ناشر خلاصه قانون و دهه بیگرد قانونی دارد.
 لطفاً در صورت مشاهده، موارد زیر را شماره تلفن های ذیل اطلاع دهید.

۷۳۳

نشر میزان

شورای امنیت سازمان ملل متحد:

وتو و تحول در نحوه کاربرد آن

دکتر رضا موسی زاده

ارسلان جمشیدی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۳

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شماره: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۵۳۲-۴

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از چهارراه سهروردی، خ کاووسی فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۴۹۱۳۱

فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخر رازی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۳۶۷۷۷۰

واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱

پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

فهرست نمودارها و جدول‌ها.....	۹
پیش‌گفتار.....	۱۳

فصل اول: وتو: مفهوم، تاریخچه و انواع آن

مقدمه.....	۱۷
گفتار اول: مفهوم وتو.....	۱۸
بند اول: وتو حق "نیاز".....	۱۸
بند دوم: معنای عام و اصطلاحی.....	۱۹
بند سوم: کاربرد و کاروری حق وتو.....	۲۴
گفتار دوم: تاریخچه وتو.....	۲۴
گفتار سوم: انواع وتو.....	۲۸
بند اول: وتوی باز یا واقعی.....	۲۸
بند دوم: وتوی مضاعف.....	۳۰
بند سوم: وتوی مصنوعی و تحمیل شده.....	۳۰
بند چهارم: وتو از طریق نمایندگی.....	۳۱
بند پنجم: وتوی پنهان.....	۳۱
۱. وتوی پنهان نوع اول.....	۳۱
الف. وتوی پنهان از طریق اقتناع اعضای شورای امنیت توسط اعضای.....	۳۳
ب. وتوی پنهان توسط اعضای غیردائم.....	۳۶
۲. وتوی پنهان نوع دوم.....	۳۷
الف. طرق عمل وتوی پنهان نوع دوم.....	۳۸
یکم. کنترل دستور کار.....	۳۹

دوم. مسدود کردن اقدام	۴۱
ب. نمونه‌های وتوی پنهان پس از جنگ سرد	۴۴
پی‌نوشت‌ها	۴۷

فصل دوم: تحول روابط اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد

مقدمه	۵۳
۱. نحوه تحول روابط اعضای دائم شورای امنیت	۵۴
اول: "رابطه" به عنوان طیفی از تعامل و تقابل: از اتحاد تا جنگ	۵۴
بند دوم: عوامل تأثیرگذار بر رابطه دولت‌ها در عرصه نظام بین‌المللی	۵۵
۱. عوامل مؤثر بر رابطه مبتنی بر موازنه قدرت بازیگران	۵۵
۲. عوامل مؤثر بر رابطه خارج از موازنه قدرت بازیگران	۵۷
گفتار دوم: روابط مبتنی بر موازنه قدرت اعضای دائم شورای امنیت	۵۷
بند اول: روابط ایدئولوژیک اعضای دائم شورای امنیت	۵۸
۱. ایدئولوژی به عنوان بخشی از فرهنگ	۵۸
۲. از تضاد ایدئولوژیک تا فروکش کردن اختلافات ایدئولوژیک	۶۰
بند دوم: اقتصاد از ابزاری در خدمت اتحاد به وسیله‌ای برای همکاری	۶۴
بند سوم: از مسابقه تسلیحاتی تا فروکش کردن تنش	۷۳
گفتار سوم: روابط مبتنی بر عوامل خارج از موازنه قدرت اعضای دائم شورای امنیت	۸۷
پی‌نوشت‌ها	۹۱

فصل سوم: تحول در نحوه کاربرد حق وتو

مقدمه	۹۵
گفتار اول: تحول روابط اعضای دائم شورای امنیت و کاهش تعداد وتوهای باز یا واقعی	۹۶
بند اول: کاهش شدید تعداد وتوهای باز یا واقعی در جلسات علنی شورای امنیت	۹۶
بند دوم: دلایل کاربرد حق وتو در دوران جنگ سرد و پس از آن	۱۰۸
۱. دلایل کاربرد حق وتو در دوره جنگ سرد	۱۰۹
۲. دلایل کاربرد حق وتو در دوران پس از جنگ سرد	۱۱۲

۳. رقابت و تضاد شرق و غرب و استفاده از وتو در زمان جنگ سرد و پس از آن.....	۱۱۴
۴. تحول روابط اعضای دائم شورای امنیت: عامل کاهش استفاده از وتو.....	۱۱۵
بند سوم: نمودهای تعامل و تقابل اعضای دائم شورای امنیت در قالب وتو.....	۱۱۷
۱. رابطه مستقیم تعامل اعضای دائم شورای امنیت و استفاده کمتر از وتو.....	۱۱۸
۲. موارد استفاده از وتو علیه پیش‌نویس قطعنامه‌ها و اصلاحیه‌های ارائه شده توسط دیگر اعضای دائم.....	۱۲۱
۳. نسبت بین قطعنامه‌های تصویب شده با تعداد وتوها.....	۱۲۴
۴. نسبت بین میزان قدرت اعضای دائم با تعداد دفعات استفاده از وتو.....	۱۲۵
۵. وتوی ممانعت اعضای دائم نمادی از تعامل و تقابل آنان.....	۱۲۸
گفتار دوم: تحول روابط اعضای دائم شورای امنیت و افزایش تعداد وتوهای پنهان.....	۱۳۲
بند اول: وتوی پنهان در دوره دوم.....	۱۳۲
بند دوم: افزایش وتوی پنهان پس از جنگ سرد.....	۱۳۳
بند سوم: دلایل افزایش وتوی پنهان پس از جنگ سرد.....	۱۳۴
۱. مشورت‌های غیررسمی و افزایش استفاده از وتوی پنهان.....	۱۳۴
الف. مشورت‌های غیررسمی و مشورت‌های غیررسمی کلیه اعضا.....	۱۳۵
ب. افزایش مشورت‌های غیررسمی از اواخر دهه ۱۹۸۰.....	۱۳۷
ج. مشورت‌های غیررسمی بستری مناسب برای استفاده از وتوی پنهان.....	۱۳۹
۲. مماشات اعضای دائم در مقابل یکدیگر و افزایش استفاده از وتوی پنهان.....	۱۴۱
۳. وجود مخالفت‌ها و ادعاها نسبت به حق وتو و افزایش استفاده از وتوی پنهان.....	۱۴۲
الف. وجود مخالفت‌ها و ادعاها نسبت به حق وتو به عنوان تهدید علیه منافع اعضای دائم شورای امنیت.....	۱۴۲
ب. مخالفت اعضای دائم شورای امنیت با هرگونه تغییری در حق وتو.....	۱۴۶
ج. وتوی پنهان ابزاری برای حفظ وتوی واقعی.....	۱۴۸
پی‌نوشت‌ها.....	۱۵۱
نتیجه‌گیری.....	۱۵۷

پیوست شماره ۱: موارد استفاده از وتو در قالب جدول (از آغاز ۱۹۴۶ تا پایان ۲۰۱۲)..... ۱۶۵

پی‌نوشت‌ها..... ۲۰۲

پیوست شماره ۲: موارد استفاده از وتو با توضیح و اطلاعات در هر مورد وتو شده (از آغاز ۱۹۴۶ تا پایان ۲۰۱۲)..... ۲۰۵

پی‌نوشت‌ها..... ۲۵۵

ضمیمه..... ۲۶۳

فهرست نمودارها و جدول‌ها

نمودار شماره ۱. نحوه تأثیر قدرت بر شکل‌گیری رابطه بازیگران	۵۶
نمودار شماره ۲. تولید ناخالص داخلی اعضای دائم شورای امنیت از سال ۱۹۶۰ تا پایان جنگ سرد	۶۵
نمودار شماره ۳. تولید ناخالص داخلی سرانه شوروی و ایالات متحده آمریکا در سال‌های برگزیده (۱۹۱۱-۱۹۳۰)	۶۶
نمودار شماره ۴. مقایسه تولید ناخالص داخلی سرانه شوروی و ایالات متحده آمریکا (۱۹۴۶-۱۹۹۱)	۶۷
نمودار شماره ۵. مجموع تولید ناخالص داخلی چهار عضو دائم شورای امنیت (۱۹۵۱-۱۹۷۱)	۶۹
نمودار شماره ۶. تولید ناخالص داخلی اسمی اعضای دائم شورای امنیت پس از جنگ سرد تا سال ۲۰۱۱	۷۱
جدول شماره ۱. موجودی کلاهک‌های هسته‌ای جهان (۱۹۹۱-۱۹۹۵)	۷۴
جدول شماره ۲. موجودی کلاهک‌های هسته‌ای جهان (۲۰۱۰-۱۹۹۲)	۷۷
جدول شماره ۳. تعداد نیروهای نظامی اعضای دائم شورای امنیت (۱۹۹۱-۲۰۱۰)	۷۸
جدول شماره ۴. تعداد نیروهای نظامی اعضای دائم شورای امنیت (۲۰۱۰-۱۹۹۲)	۸۰
نمودار شماره ۷. مخارج نظامی اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد در دوران جنگ سرد (۱۹۸۵-۱۹۵۲)	۸۱
نمودار شماره ۸. مخارج نظامی اعضای دائم شورای امنیت پس از جنگ سرد تا سال ۲۰۱۱	۸۲

جدول شماره ۵. تعداد دفعات، درصد و میانگین استفاده از وتو توسط اعضای دائم شورای امنیت (۱۹۴۶-۲۰۱۲).....	۱۰۱
جدول شماره ۶. تعداد وتوهای مورد استفاده اعضای دائم شورای امنیت در هر سال (۱۹۴۶-۲۰۱۲).....	۱۰۲
نمودار شماره ۹. تعداد وتوهای مورد استفاده اعضای دائم شورای امنیت در هر سال (۱۹۴۶-۲۰۱۲).....	۱۰۳
نمودار شماره ۱۰. تعداد وتوهای مورد استفاده اعضای دائم شورای امنیت (۱۹۴۶-۲۰۱۲).....	۱۰۴
نمودار شماره ۱۱. درصد استفاده هریک از اعضای دائم شورای امنیت از وتو (۱۹۴۶-۱۹۹۱).....	۱۰۵
نمودار شماره ۱۲. درصد استفاده هریک از اعضای دائم شورای امنیت از وتو (۱۹۹۲-۲۰۱۲).....	۱۰۶
نمودار شماره ۱۳. درصد استفاده هریک از اعضای دائم شورای امنیت از وتو (۱۹۴۶-۲۰۱۲).....	۱۰۷
نمودار شماره ۱۴. میانگین استفاده اعضای دائم شورای امنیت از وتو به ازای هر سال (۱۹۴۶-۲۰۱۲).....	۱۰۸
نمودار شماره ۱۵. رابطه معکوس تعامل و همکاری اعضای دائم شورای امنیت با استفاده آنان از وتو.....	۱۱۶
نمودار شماره ۱۶. مقایسه تعداد دفعات استفاده از وتو توسط اعضای دائم شورای امنیت در دوره‌های تنش و تنش‌زدایی.....	۱۱۹
جدول شماره ۷. تعداد دفعات و میانگین سال‌های بدون وتو در دوره جنگ سرد و پس از آن.....	۱۲۰
جدول شماره ۸. مواردی که اعضای دائم شورای امنیت اقدام به وتوی پیش‌نویس قطعنامه‌ها یا اصلاحیه‌هایی نموده‌اند که اعضای دائم دیگر در زمره ارائه دهندگان آن‌ها قرار داشته‌اند (۱۹۴۶-۱۹۹۱).....	۱۲۲

جدول شماره ۹. مواردی که اعضای دائم شورای امنیت اقدام به وتوی پیش‌نویس قطعنامه‌ها یا اصلاحیه‌های نموده‌اند که اعضای دائم دیگر در زمره ارائه دهندگان آن‌ها قرار داشته‌اند (۲۰۱۲-۱۹۹۲)..... ۱۲۳

جدول شماره ۱۰. تعداد دفعات استفاده مشترک اعضای دائم شورای امنیت از وتو ۱۳۰

جدول شماره ۱۱. تعداد دفعات استفاده انفرادی اعضای دائم شورای امنیت از وتو ۱۳۱

نمودار شماره ۱۷. مقایسه تعداد جلسات رسمی، مشورت‌های غیررسمی و تعداد وتوهای باز یا رسمی مورد استفاده اعضای دائم شورای امنیت پس از جنگ سرد ۱۳۸

پیش‌گفتار

از زمانی که در سال ۱۹۴۵ و در کنفرانس سانفرانسیسکو حق وتو در قالب بند ۳ ماده ۲۷ منشور ملل متحد رسماً پذیرفته شد تا کنون (فوریه ۲۰۱۴) شصت و هشت سال می‌گذرد. در طی این مدت شورای امنیت سازمان ملل متحد در چارچوبی عمل نموده است که هر یک از پنج عضو دائم آن (شناسایی شده بر اساس بند ۱ ماده ۲۳ منشور ملل متحد) دارای این حق بوده است که با رأی منفی خود در مواردی غیر از مسائل مربوط به آسایش کار مانع از اتخاذ تصمیم توسط آن شورا گردد. حق وتو بر مبنای موازنه قدرت اصل جنگ جهانی دوم و روابط قدرت‌های بزرگ شکل گرفت و از آن زمان تاکنون نقش اربرد آن بازتاب‌دهنده تحولات روابط و موازنه قوای اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد بوده است.

تاریخ جنگ سرد روایت تقسیم جهان بین دو ایدئولوژی رقیب کمونیسم و سرمایه‌داری، به رهبری دو ابر قدرت ایدئولوژیک و ایالات متحده آمریکا است. بلوک شرق در قالب ایدئولوژی سوسیالیستی و کمونیسم و با دفاع از جنبش‌های آزادی بخش، حرکت‌های ضد استعماری و ضد امپریالیستی و نیز باز نزدیک شدن به کشورهای جهان سوم سعی در گسترش حوزه نفوذ خود داشت. غرب نیز در قالب بسط سرمایه‌داری، بازار آزاد، لیبرال دموکراسی و آزادی‌های اساسی از آن در تلاش برای گسترش حوزه نفوذ خود بود. این تقابل و تضاد ایدئولوژیک، تسلیحاتی و رقابت‌های اقتصادی-تکنولوژیک شرق و غرب همراه شده و جهان دو قطبی را شکل می‌داد؛ جهانی که تهدید یک جنگ هسته‌ای همواره بر سر آن سایه افکن بود. وجود چنین فضای تضاد و عدم همکاری بین اعضای دائم، شورای امنیت سازمان ملل متحد را فلج کرده و امکان اقدام را از آن گرفته بود. یکی از دلایل فلج شدن شورای امنیت استفاده وسیع و بی‌پروای اعضای دائم از حق وتوی خود در جلسات علنی شورا بود. تضاد شدید اعضای دائم در دوره جنگ سرد در جوی که امکان مشورت و رایزنی آنان برای حل اختلافات در شورای امنیت را به حداقل می‌رساند، مجبورشان می‌نمود در راستای منافع ایدئولوژیک خود و متحدین‌شان و در رقابت و تضاد با بلوک مقابل، به

صورت وسیع از وتو استفاده نمایند. بنابراین نحوه کاربرد حق وتو در این دوره به صورتی عریان، مستقیم و با حجم وسیع بود؛ وضعیتی که با پایان جنگ سرد دستخوش تحول گردید.

پس از جنگ سرد عرصه روابط بین‌الملل شاهد تحولات عمده‌ای بوده است. این تحولات، از تحول ساختار نظام بین‌الملل تا موازنه قدرت و روابط ایدئولوژیک، نظامی و اقتصادی - تکنولوژیک اعضای دائم شورای امنیت را در بر می‌گیرد و در نتیجه این تحولات، تقابل‌ها و تضادهای اعضای دائم شورا تا حد زیادی فروکش کرده است. فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ نقطه عطفی در روابط و موازنه قدرت اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد بود. با کاهش قابل ملاحظه قدرت شوروی در قالب روسیه، منافع متضاد، خاسته از آن قدرت نیز کاهش پیدا کرده و فضا برای همکاری اعضای دائم مهیا گردید. این کاهش تقابل و تضاد با همکاری جدید اعضای دائم نیز همراه بوده است. عملیات لایزال این همکاری جدید می‌توان به گرایش روزافزون روسیه و چین به نظام سرمایه‌داری، بازار آزاد و نیز مماشات این دو کشور (به خاطر مقادورات کمتر و محدودرات بیشتر در مقابل ایالات متحده آمریکا و غرب اشاره کرد. کشورهای غربی نیز به واسطه شروع جنگ سردی مماشات‌های داشته‌اند که البته این مماشات برای آنان و به خصوص برای ایالات متحده آمریکا بسیار کمتر از روسیه و چین بوده است. در دوره پس از جنگ سرد، اعضای دائم شورای امنیت به سمت وابستگی متقابل پیش رفته‌اند. از جهت دیگر اعضای دائم پس از جنگ سرد با تهدیداتی مواجه بوده‌اند که در دوره جنگ سرد، به دلیل نظام دو قطبی، امکان بروز و ظهور چندانی نداشتند و یا به دلیل جو مذکور امکان همکاری اعضای دائم در آن موارد بسیار کمتر بود؛ که مقابله با این تهدیدات نیز همکاری بین‌المللی را افزایش داده است.

تحول مذکور در موازنه قدرت و روابط اعضای دائم شورای امنیت در دوره پس از جنگ سرد، کاهش منافع متضاد این اعضاء، امکان بیشتر رایزنی‌ها و مشورت‌های آنان در اثر این تحول صورت گرفته و نیز نیاز به همکاری اعضای دائم برای مقابله با مخالفت‌ها و ادعاها نسبت به حق وتو، نحوه کاربرد حق وتو را متحول کرده است. این

تحول به دو صورت کاهش شدید تعداد وتوهای باز یا واقعی در جلسات علنی و افزایش وتوهای پنهان (که عمدتاً در مشورت‌های غیررسمی صورت می‌پذیرند) ظاهر شده است. در نوشتار حاضر این تحول در نحوه کاربرد حق وتو، که خود از تحول در روابط و موازنه قدرت اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد ناشی گشته است، مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در پایان لازم به ذکر است که اطلاعات، آمار، داده‌ها و تحلیل‌های موجود در این نوشتار مربوط به "وتوهای پنهان" و "وتوهای باز یا واقعی اعمالی در جلسات علنی" از آغاز ۱۹۴۵ تا پایان ۲۰۱۲ می‌باشند.